

Polubowne aspekty arbitrażu w sprawach gospodarczych¹

Dynamicznemu rozwojowi wymiany i współpracy gospodarczej, zarówno w skali krajowej, jak i międzynarodowej, towarzyszy rosnąca fala konfliktów i sporów. Z ogromnym napływem spraw gospodarczych z trudnością radzi sobie sądownictwo państwowe. Coraz więcej tego rodzaju spraw rozpatrują sądy arbitrażowe. Potrzeby współczesnego obrotu gospodarczego spowodowały także, że coraz częściej korzysta się z pozasądowych metod rozwiązywania sporów gospodarczych oraz zapobiegania ich powstawaniu. Mediacja jest jedną z tego rodzaju metod. Istotne znaczenie ma zatem problematyka wzajemnego stosunku arbitrażu i mediacji. Powyższe metody rozwiązywania i rozstrzygania sporów wzajemnie się uzupełniają i w konsekwencji na siebie oddziałują. Rodzi to tendencje do ich harmonizacji oraz integracji w postaci różnorodnego rodzaju mediacyjno-arbitrażowych powiązań proceduralno-instytucjonalnych.

Dynamicznemu rozwojowi sądownictwa arbitrażowego w sprawach gospodarczych towarzyszą pewne niebezpieczne zjawiska. Łączą się one m.in. z postępującym procesem jego jurydyzacji prowadzącym do narastającego formalizmu procesowego. Sprawia to, że postępowania arbitrażowe stają się coraz bardziej skomplikowane, długotrwałe i kosztowne. Skomplikowane postępowania dowodowe stwarzają możliwości nadużywania procedur tzw. wydobywania dowodów od przeciwnika procesowego, nadmiernego korzystania z dowodu z ekspertów przygotowujących kosztowne ekspertyzy oraz dowodu ze świadków, najpierw przygotowanego w formie zeznań na piśmie, a następnie poddawanych ustnemu przesłuchaniu w drodze zadawania krzyżowych pytań (tzw. *cross-examination*). Umożliwiają one wielokrotne składanie rozmaitego rodzaju pism procesowych (tzw. *briefs* lub *memoranda*) zarówno przed, jak i w toku rozprawy, a także po jej zamknięciu. Rzecz jasna arbitrzy dysponują uprawnieniami pozwalającymi na kontrolowanie tego rodzaju działań. Wszakże w praktyce rzadko czynią z nich użytek, podejmując na wniosek stron mechanicznie postanowienia, bez uwzględnienia łączących się z nimi kosztów oraz wpływu na długotrwałość postępowania. Można i należy podjąć rozmaitego rodzaju środki zaradcze przeciwdziałające tym niebezpiecznym zjawiskom, które mogą stanowić istotne zagrożenie w procesie dalszego rozwoju sądownictwa arbitrażowego. Jednym z nich jest promowanie zasad, stosownie do których arbitraż powinien stać się przyjaznym forum nie tylko dla rozstrzygnięcia, lecz także dla ugodowego rozwiązywania sporów.

¹ Artykuł jest syntezą wykładu wprowadzającego, wygłoszonego na konferencji; cd. materiałów pokonferencyjnych na s. 93 i n.

Zasady te wpisują się w tradycję ugodowego, pojednawczego rozwiązywania sporów, która przez wiele stuleci towarzyszyła stosunkom handlowym, stanowiąc istotny element kształtowania się i rozwoju samoorganizującej się i samoregulującej społeczności kupieckiej. Przez długi okres arbitraż był uznawany za instytucję pokoju, której celem było utrzymywanie zgody i harmonii w stosunkach kupieckich. Tradycyjnym celem arbitrażu był kompromis, podanie przez osobę trzecią pomocnej dłoni stronom, aby osiągnąć sprawiedliwe rozstrzygnięcie ich sporu. Podstawowym zadaniem arbitrów było zatem doprowadzenie do ugodowego rozstrzygnięcia sporu. Jakże charakterystyczne było uregulowanie arbitrażu we włoskim Kodeksie postępowania cywilnego z 1865 r. Przepisy te ulokowano we wstępnym rozdziale pod znamienym tytułem „O koncyliacji i arbitrażu”. Współczesny arbitraż stracił swoją pierwotną prostotę. Został poddany procesowi profesjonalizacji, sprzyjającemu jego komercjalizacji. Kształtuje się nowy zawód profesjonalnego arbitra. Stałe sądy arbitrażowe przekształcają się w nowoczesne organizacje gospodarcze. Największe z nich mają wielomiliardowe (w USD) obroty. Ich przedstawiciele podkreślają, że działalność tych instytucji to wielki biznes, wymagający ogromnych nakładów finansowych i organizacyjnych oraz podlegający regułom konkurencji. Na arenie międzynarodowej rozwija się rywalizacja państw o przyciągnięcie jak największej liczby arbitraży na swoje terytoria przez liberalizowanie prawa arbitrażowego. Czyni się to pod chwytliwym hasłem „prawa przyjaznego arbitrażowi”. W tej sytuacji powstaje pytanie czy arbitraż stracił także cechę instytucji wspierającej polubowne rozstrzyganie sporów. Wydaje się, że mimo powyższych zmian wpływających na kształt współczesnego arbitrażu, w pewnym stopniu zachował tę cechę. Dość często uznaje się bowiem powinność arbitrów zachęcania stron do ugodowego rozwiązania sporu oraz do tworzenia w toku postępowania atmosfery sprzyjającej takiemu rozwiązaniu. Charakter i zakres tej powinności jest przedmiotem kontrowersyjnych ocen i poglądów. Systemy prawne niektórych państw nadały jej charakter obowiązku. Należą do tej grupy państwa azjatyckie, w których jest to rozwiązanie zgodne z wielowiekową tradycją, np. Japonia, Hong-Kong lub Singapur. Podobne regulacje zawiera prawo Chińskiej Republiki Ludowej. U sąsiada ChRL – w Indiach, art. 31 indyjskiej ustawy o arbitrażu i koncyliacji z 1996 r. stanowi, że: „nie jest niezgodne z umową o arbitraż zachęcanie przez sąd arbitrażowy do ugodowego rozstrzygnięcia sporu oraz korzystanie przez sąd arbitrażowy za zgodą stron z mediacji, koncyliacji oraz innych procedur w toku postępowania przy zachęcaniu do ugody”. Podzielają je niektóre państwa Ameryki Południowej. Stosownie do art. 21 brazylijskiej ustawy o arbitrażu, arbiter obowiązany jest po wszczęciu postępowania godzić strony. W większości współczesnych systemów prawa brak jednak tego rodzaju unormowań, podobnie jak w większości regulaminów stałych sądów arbitrażowych. Źródłem kształtowania się określonych reguł w tym zakresie jest zatem praktyka arbitrażowa.

Warto w tym kontekście zwrócić uwagę na edukacyjne wartości prawidłowo prowadzonego przez arbitra postępowania spornego. Sytuacja stron, ich poglądy i przekonania dotyczące sprawy podlegają w toku postępowania arbitrażowego procesowi ewolucji. Użytkują one możliwość lepszego zrozumienia i oceny swoich sytuacji procesowych. Arbiter stwarzając odpowiednią atmosferę może im w tym pomóc, wskazując na drogi wiodące do ugody przez wzajemne przyjazne uzgodnienia. Należy stale mieć na uwadze, że ugodowe

Więcej informacji na stronie wydawcy

<http://www.ksiegarnia.beck.pl/czasopisma-adr-arbitraz-i-mediacja-kwartalnik>